

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ
И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА
БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ
Серија I, год. XIX

КАТЕДРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИКШИЋ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИСТОЧНО САРАЈЕВО

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НОВИ САД

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВАЦ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

СРПСКИ ЈЕЗИК

XIX

Београд, 2014.

НАУЧНО ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ И ПРОУЧАВАЊЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА – БЕОГРАД

СТУДИЈЕ СРПСКЕ И СЛОВЕНСКЕ

КАТЕДРЕ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИКШИЋ

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БАЊА ЛУКА

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ИСТОЧНО САРАЈЕВО

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НОВИ САД

ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ
КРАГУЈЕВАЦ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
НИШ

СРПСКИ ЈЕЗИК XIX
2014.

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

проф. др Милорад Дешић (Београд), проф. др Милан Драгичевић (Бања Лука),
проф. др Ценка Иванова (Велико Търново),
проф. др Милош Ковачевић (Крагујевац), prof. dr Pavel Krejčí (Brno),
проф. др Радмило Маројевић (Београд), проф. др Валерий Михайлович Мокиенко
(Санкт-Петербург), проф. др Мирослав Николић (Београд), проф. др Бранислав Остојић (Никшић),
prof. dr Mihai Radan (Temişoara), проф. др Радоје Симић, председник Одбора (Београд),
проф. др Љилана Суботић (Нови Сад), проф. др Ольга Ивановна Трофимкина (Санкт-Петербург),
проф. др Божо Ђорић (Београд)

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

проф. др Радоје Симић

СЕКРЕТАР РЕДАКЦИЈЕ

Др Михаило Шћепановић

ТЕХНИЧКО УРЕЂЕЊЕ

Милан Крсмановић

ПРЕВОДИ РЕЗИМЕА НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Сергеј Мацура

РЕЦЕНЗЕНТИ

проф. др Милош Ковачевић, проф. др Божо Ђорић, проф. др Радоје Симић,
проф. др Радмило Маројевић, проф. др Милорад Дешић, проф. др Првослав Радић,
др Смиљка Стојановић, др Стана Ристић, проф. др Срето Танасић, проф. др Веран Станојевић

САВЕТ

проф. др Срето Танасић (Београд–Ниш), проф. др Владислава Ружић (Нови Сад),
проф. др Милан Стакић (Београд)

Већина радова домаћих стручњака израђена је у оквиру научних пројеката које финансирају министарства Србије, Црне Горе и Републике Српске

Компјутерска припрема и штампа: „ЧИГОЈА ШТАМПА“

СРБИСТИКА И ЛИНГВИСТИКА

(Милош Ковачевић, *Лингвистика као србистика*,
Филозофски факултет Пале Универзитета у Источном Сарајеву,
Монографије и монографске студије, Књига 1,
Пале, 2013, 302 стр.)

Књигом *Лингвистика као србистика* Милоша Ковачевића, професора Филолошког факултета у Београду и Филозофског факултета Пале Универзитета у Источном Сарајеву, започета је едисија Монографије и монографске студије у издању Филозофског факултета Пале. Иако представља скуп самосталних радова, ова књига има монографски карактер по својој тематици и пре свега по односу целине и делова, тј. србистике и њених дисциплина посматраних с општелингвистичког становишта.

Полазећи од тога да међу филолошким наукама у свим језицима наука о матерњем језику има посебно место зато што се матерњи језик не учи него изучава и зато што је он једини језик који се не изучава само у оквиру катедре или одсека за матерњи језик него и на свакој од катедри или одсека за стране језике, те да су научни доприноси страних филолога најчешће компаративни (поредбеном анализом појединих лингвистичких питања представљају допринос и датој страниј филологији, али и изучавању матерњег језика), аутор поставља за циљ ове књиге амбициозног наслова да покрије што више лингвистичких области (лингвистичких дисциплина и аспеката лингвистичке анализе) које припадају како србистици тако и страним филологијама. У њих убраја шест области, којима се и сам бави дуги низ година, а то су: општа лингвистика, системска лингвистика, лингвостилистика, нормативистика, лингвистичка методологија и научна критика.

Књига је структурисана тако да сваку издвојену лингвистичку област представља појединачно поглавље са по два рада, а радови су конципирани са

идејом (како сам аутор каже у уводу) да се на србистичке теме које припадају датој лингвистичкој области примене лингвистички критеријуми који су „општеважећи“ за ту лингвистичку науку или (под)дисциплину. Таква концепција одражена је у самим насловима ових поглавља, у којима су термин „србистика“ и називи датих области наведени у координираној конструкцији са везником *и*: *Србистика и (социо)лингвистика*, *Србистика и лингвистичка методологија*, *Србистика и системска лингвистика*, *Србистика и (лингво)стилистика*, *Србистика и нормативистика* и *Србистика и научна критика*.

Аутор је кренуо од општелингвистичке области представљајући је чланцима *О (не)постојању права народа на сопствено име језика* (13–29) и *Статус српског језика на српским универзитетима* (31–46). У првом тексту примењује (социо)лингвистички критеријум на идентитет језика насталих од некадашњег српскохрватског језика, а у другом – критеријум примењене лингвистике на статус српског језика у универзитетској настави.

Истраживање у првом раду има два циља. Први циљ је да се покаже да ли је „право народа на властито име језика“, како тврде неки лингвисти са простора бивше Југославије, (социо)лингвистички оправдан аргумент. Утемељеност датог „права“ аутор проверава разматрањем ставова према језику у правним документима међународних организација, Уједињених нација, Већа Европе, Организације о безбедности и сарадњи у Европи и Европске уније. Он разматра која се језичка „права“ помињу и прописују у тим документима и да ли међу њима постоји и право народа на властито именовање језика. Други циљ подразумева одговор на питање постоји ли, и ако постоји, шта заправо значи „међународно признање језика“, које важи као један од крунских аргумената за постојање актуелног хрватског, босанског/бошњачког и црногорског језика, а које подразумева: навођење датог лингвонима у неком међународном политичком споразуму, универзитетско признање, признање датог језика као мањинског у другој држави, декларативно признање високог политичара и добијање посебног библиотечког кода.

Ауторова анализа девет међународних докумената – како оних које су донеле европске институције тако и оних донетих у Уједињеним нацијама – показује да се говор о језичким правима везује или за језичка права појединачна или за језичка права националних мањина. Језичка права народа или држава у тим документима нигде се не спомињу – „право народа на властито име језика“ нигде није записано, тако да се о њему може говорити само као о средству научне манипулације. Резултати комплементарне анализе критеријума „међународно признања језика“ показује да ниједан од помињаних критеријума новоименованим језицима не обезбеђује статус посебног лингвистичког језика, јер се не темељи ни на једном од критеријума научног лингвистичког идентитета једнога језика.

Анализа статуса српског језика на српским универзитетима указује на забрињавајуће стање. Будући да је у целини или у неким својим областима наш језик у универзитетској настави запостављен, ауторов закључак представља заправо вишеструки апел на побољшање његовог статуса. Ковачевић сматра да је неопходно да се србисти и страни филолози уједине у мишљењу да је нужно обезбедити елементарну и функционалну писменост на свим универзитетским смеровима без обзира којој научној групацији они припадали те да је нужно законски и практично обезбедити услове да српски језик добије бољи статус на страним филологијама, а на нефилолошким бар приближан ономе какав имају страни језици, док је у оквиру саме србистике неопходно да се, попут англистичке или германистичке, покрене и интеркатедарска србистичка конференција (конференција катедри за српски језик и књижевност).

Радови из области лингвистичке методологије носе називе: *Критеријум (не)научности лингвистичких радова* (49–65) и *О терминосистему туђег говора* (67–99).

Први текст у седам подељака (*Наука и научник у међуодносу, Категоризација научних часописних чланака, У потрази за основама научности, Типови ненаучних а научно категоризованих радова, Типови научних радова мимо часописних чланака, Нужни услови научности часописних радова, Међуоднос научности и корисности*) доноси разраду нужних критеријума по којима се један рад може сматрати лингвистичким, док је циљ другог рада критеријално издвајање, дефинисање и терминолошко разграничавање граматичкостилских модела и подмодела преношења туђег говора у српском језику.

У првом тексту аутор полази од критеријума научности једног истраживања које су одредили Т. Кун, У. Еко, К. Попер, Ж. Пијаже и други филозофи и теоретичари научног рада, а у складу са којима су и прописана правила Унескових докумената („Правила исправног поступка код писања знанствених публикација“ и „Упути за припрему научних радова за објављивање“), у којима су часописни прилози разврстани у три категорије: *оригинални (изворни) научни рад, научна белешка или претходно саопштење и прегледни рад*, при чему су дате и основне карактеристике (основни критеријуми) за сваку од наведених категорија. Суптилно промишљајући над тим карактеристикама у односу на лингвистичка истраживања у нашој средини односно примењујући дате захтеве на наша истраживања, аутор закључује да је велики број наших радова у колизији са захтевима научне методологије односно да су многи радови сврстани у категорију којој по својим карактеристикама не припадају. У том смислу, ова темељита критичка анализа представља апел да се такво стање поправи прецизно показујући на који начин.

Основни терминосистем (под)модела преношења туђег говора на примерима српског језика аутор осветљава са структурностилистичког ста-

новишта и то на следећи начин: најпре приказује структурне карактеристике два граматицизована типа преношења туђега говора (*управног говора* и *неуправног говора*), а затим, на основу граматичких критеријума, издваја и дефинише структурностилистичке варијације датих модела. Тим методом, уз наведена два основна модела, у темељни граматичкостилистички терминосистем туђега говора укључује још тринаест подмодела управног и неуправног говора, при чему у овоме раду први пут издваја и терминолошки дефинише чак шест њих.

Ковачевић разликује следеће подмоделе у којима се реализује *управни говор*: *реплика дијалога или неуведени управни говор, слободни управни говор, уведени слободни управни говор, фрагментарни цитат или фрагментарни управни говор, недословни управни говор, неуправно-управни говор и изречени и неизречени управни говор*.

Као подмоделе у којима се реализује *неуправни говор* разликује: *неконекторски неуправни говор, експресивни неуправни говор, полууправни говор, дословни неуправни говор, слободни неуправни говор или неправи управни говор и полуслободни неуправни говор*.

Аутор предлаже, научно образлаже и дефинише следеће термине:

уведени слободни управни говор – нпр. Није те слагала, *кажем*. (Вечерње новости, 16. 8. 2010, 36);

фрагментарни цитат или фрагментарни управни говор – нпр. СПО очекује брзу примену договора, „јер Србија више нема ни секунде времена за чекање“. (Блиц, 4. 12. 2011, 5);

неуправно-управни говор – нпр.: Једно вече Шраф дрема у кујни. – Што *не спава* [← *не спаваш*] са женом? – питам га. – *Мрзи га* [← *ме*]. Ако *ми* [→ *ти*] је по вољи, *могу да га одменим* [← *можеш да ме одмениш*] – вели ми. (М. Савић);

неконекторски неуправни говор – нпр.: *Рекао је*, није се ништа десило, али се нешто спрема. (Вечерње новости, 20. 10. 2010, 15);

експресивни неуправни говор – нпр.: Питала ме је мајка за Јоакима, *шта се десило с њим и зашто?* (Р. Рисојевић) и

полуслободни неуправни говор – нпр.: Хм, помислио је професор, тако се, ако добро памти [← *памтим*], презивала она *његова* [← *моја*] младалачка љубав, беше ли Ивана, да, да, исто као и *његово* [← *моје*] име, Ивана, да, Ивана. Боже, шта ли је са њом, мислио је професор, отварајући књигу. (М. Панћић).

Системску лингвистику, у коју спадају лингвистичке дисциплине које изучавају структуру језика, представљају чланци *О бисемичности реченица у новинарском језику* (103–130) и *Синтаксичком конверзијом и семантички условљен везани ред ријечи* (131–151).

Први рад, синтаксичко-семантички по свом карактеру, представља анализу употребе двосмислених реченица или исказа искључиво у новинарском језику као подстилу публицистичког функционалног стила српскога стандардног (књижевног) језика, и то с обзиром на структурне типове двосмислених

конструкција и разлоге њихове употребе, при чему под термином *двосмисленост* или *бисемичност* аутор подразумева конструкције, првенствено реченичне, које „носе“ два различита значења, односно чија структура омогућава двозначењску интерпретацију – нпр. *Никада није било боље* [→ 1. *увек је било тешко* / 2. *сада је најбоље*]. (Блиц, 7. 12. 2008, 20).

У другом, строго синтаксичком раду, аутор анализира улогу семантике и (синтаксичке) конверзивности у „везаној линеаризацији“ унутаркомпонентног (синтаксемског) и реченичног реда речи. Он закључује, између осталог, да је везан и слободни ред речи (компонента) одлика само реченице као комуникативне јединице, тј. као исказа, а да у подлози варијација реда речи у синтаксичкој парадигми реченице стоје четири критеријума. То су:

ритмо-мелодијски, који „регулише“ распоред енкликтика – нпр. Тамо у древној Хелади *су му се* указале за светску економију спасоносне идеје. (Печат, 12. 8. 2011, 3);

семантички, који за резултат има промену значења језичке јединице – нпр. *Свет помаже Београд* [→ 1. *Свет помаже Београду* / 2. *Београд помаже свету*]. (Вечерње новости, 7. 12. 2010, 19: наслов);

конверзивни, који за резултат има промену морфосинтаксичког статуса језичке јединице – нпр. Није ово први пут у историји Срба да се нађу између Сциле и Харибде. Тако су се, *примера ради*, Срби из Угарске нашли пред сличном дилемом 1861. године (Печат, 30. 12. 2011, 27: Василије Крестић) и

стилистички, чији је резултат различита „стилска варијантност“ језичке јединице – нпр. Да би после тих притисака – прецизније, *њима упркос* – у јавност изашли Јоргованака Табаковић и Веља Илић (Печат, 13. 4. 2012, 8–9).

Поглавље из области (лингво)стилистикe састоји се од чланака *Графостилемске вриједности у роману Сила Бранка Брђанина Бајовића (155–185)* и *Типови говора у Причањима Вука Дојчевића Стефана Митрова Љубише (187–201)*.

У првом раду аутор остаје доследан методологији коју је примењивао у досадашњим стилистичким истраживањима – испитивање стилематичности и стилогености језичких јединица, али на врло ретко за анализу издвајаној области графостилематике, док други рад представља анализу књижевног текста са наратолошког и текстолингвистичког аспекта.

Анализирајући синтаксичко-стилистичке особине типова говора у *Причањима Вука Дојчевића* истраживач показује да је само делимично тачна Љубишина тврдња у уводном тексту ове књиге да је пред читаоцем заправо збирка народних прича које је он сам, као нови Вук Караџић, бележио. Ковачевић, наиме, утврђује да се у овом Љубишином делу преплићу четири доста јасно диференцирана типа говора – три типа туђег говора (*управни, неуправни, слободни неуправни*) и ауторски говор, док структурно-стилистичке специфичности обликовања типова говора овог дела показују нараторски (и за своје време) веома успео прозни уметнички текст, који представља синтаксичко-стилистичку наратолошку надградњу на народну прозну књижевност.

Пети одељак, из области нормативистике, доноси радове *О нормативности футурске употребе перфективног презента* (205–225) и *О једном случају ненормативности засноване на критеријуму какофоније* (227–240).

У првом раду аутор анализира са синтаксичкосемантичког и нормативног аспекта значењску и употребну вредност конструкција с модалним прилогом *можда* и перфективним презентом у предикату, типа *Можда дођу сутра*, на примерима из различитих функционалних стилова српскога стандардног језика. Он издваја и научно проверава све у литератури навођене критеријуме проскрипције ових конструкција доказујући притом да ниједан нема готово никаквог системсколингвистичког научног утемељења.

Други рад представља анализу критеријума на којима почивају нормативна решења за присвојне придеве изведене од именица на *-(ч)ица*. Она показује да нормативно решење облика придева на *чицин* (нпр. *спремачицин*), које препоручују оба Матичина правописа српскога језика, не уважава хијерархизацију нормативних критеријума, него стилистички критеријум какофоније надређује системски критеријум, што доводи до негативних практичних последица. Аутор предвиђа да ће, како то потврђују и примери из публицистичког стила, због деловања аналогije, облик на *-(ч)ицин* све више потискивати системски облик на *-ичин* чак и у примерима у којима испред *-ичин* не долази *ч*, с тим да ће упориште наћи и у овом нормативно ни на каквим релевантним критеријумима неутемељеном правилу о изузимању примера на *-чицин* из системског правила творбе присвојних придева од именица на *-ица*.

Научна критика представљена је радовима *О актуелном правопису и граматици „црногорског језика“* (243–271) и *У завади с науком* (273–290). У првом раду аутор негативно оцењује три нормативна приручника црногорског језика (*Правопис*, *Граматику* и *Научно-методолошке основе стандардизације*), а у другом – једну књигу из области синтаксе крајишких писаца.

Као и све досадашње књиге, и ова књига Милоша Ковачевића представља значајан допринос србистици. Циљ који је аутор поставио, постигао је – у радовима чврстих теоријскометодолошких подлога, суптилних и прецизних анализа и убедљивих закључака показао је како изгледа примена општелингвистичких критеријума на србистику.

Драгана Ратковић